

Įvadas

Vilnius, įdomus, daugiatautis kultūrinio gyvenimo centras, buvo ir vis dar yra neįminta mįslė istorijos mokslo kontekste. Jis lyg jungtis tarp įvairių tautų ir religijų. Lietuvos sostinė dažnai apibūdinama kaip tiltas tarp Rytų ir Vakarų, geografinių paribių ir imperijų sostinių. Vilnius visada turėjo daugiau nei vieną tapatybę, kurią nurodo jo pavadinimo polifonija: žydiškas *Vilne*, lenkiškas *Wilno*, prancūziškas *Vilna*, vokiškas *Wilna*, baltarusiškas *Вільня* ir lietuviškas *Vilnius*. „Kiekvienas miesto pavadinimas iššaukia skirtingas Vilniaus dvasias, sužadina skirtingus jo atsiminimus ir veda skirtingo likimo vaga“ (Briedis 2015: 8). XIX a. Vilniaus architektūros vaizdas taip pat buvo margas: *lenkiškas* Vilnius, *itališkas* Vilnius, *rusiškas* Vilnius, *lietuviškas* Vilnius, *žydiškas* Vilnius. Ir muzikos įvairovė neabejotina: teatras, salonai, muzikuoti pamėgę miestelėnai, įvairių konfesijų bažnyčios ir netoliese – smuklės bei žavios kavainaitės. Simboliška, tačiau labai panašus ir katedros (Šv. vyskupo Stanislovo ir šv. Vladislavo arkikatedra bazilika; toliau – Vilniaus katedra) atspindys Vilniaus muzikiniame gyvenime, vokalinės instrumentinės kapelos veikloje ir repertuare: įvairių tautų kūrėjų kompozicijų natos, vartytos ir saugotos daugybės įvairiausių atlikėjų, sugulė į aplankus ir tokiu pavidalu pasiekė mūsų dienas; paveldas iš tų laikų, kai nekildavo klausimas, „ar tai mūsų?“, o tik kartais, dėl politinių aplinkybių, – „ar tai leistina?“ „Todėl Vilniuje slypinti nežinomybė ir daugiakalbis miesto pasakojimas atveria vartus į istorines platumas, kuriose tarsi viduramžių žemėlapių pakraščiuose tyko nematytos ir nepažįstamos būtybės“ (ten pat).

Prieš keletą dešimtmečių atsisakius progresyvios muzikos raidos sampratos, buvo nuvainikuoti kanoniniais tapę pasa-

kojimai apie XIX a. Lietuvos ir Vilniaus bažnytinės muzikos menkavertiškumą, pradėti kritikuoti juos grindę istoriografiniai modeliai. Kritinė muzikologija paskatino atkreipti dėmesį į ankstesnių amžių muzikos sklaidos ir recepcijos reiškinius, tarp jų ir į bažnytinės muzikos istorijos tyrimus. Devyniolik-tajam amžiui tostant, stiprėja poreikis peržiūrėti bažnyčiose muzikavusių kolektyvų vaizdinius, jų veiklai ir repertuarui didelę įtaką turėjusį bendrą Vilniaus kultūrinį kontekstą, miestą kaip meno sklaidos centrą, pasaulietinį muzikavimą, teatrą, – visa tai, kas savaip atspindi ir aptariamo laikotarpio bažnytinės muzikos situaciją. Muzikos istorikui, siekiančiam kuo objektyviau ir sąžiningiau perteikti istorinius procesus, būtina išsiginčinti į socialines kolektyvų egzistavimo prielaidas, muzikos kūrėjų bei atlikėjų veiklos kontekstus, nes čia mu-zika buvo ne tik atliekama, bet ir kuriama, reprodukuojama, interpretuojama ir pan.

Iš XVIII–XIX a. mus pasiekia pavienės Lietuvos bažny-tinės muzikos istorijos detalės: išblaškyti muzikiniai rankraš-čiai ir spausdintos natos, kūrinių sąrašai, epistolinis palikimas, nebūtinai išsamūs ir teisingi amžininkų liudijimai, valstybės institucijų dokumentai, sąskaitų, inventorių knygos ir pan. Daugumoje jų teužsimenama apie pagrindinius muzikinio gyvenimo dalyvius – muzikantus (atlikėjus ir kompozitorius, mėgėjus ir profesionalus), jų gyvenimą ir veiklą. Suradus tuos minimalius, tačiau labai vertingus muzikos istorijos fragmen-tus, atsiveria galimybė pradėti mokslininkus ypač žavintį „žaidimą“ – fragmentų dėlionę, sukuriančią pradžioj vos regi-mą, vėliau vis spalvingesni ir patrauklesni vaizdą to, apie ką norėtume papasakoti skaitytojams. Nepaneigiant fakto, kad ateityje koks nors kitas rastas fragmentas daug ką pakeis ar papildys. Bet tai ir yra istorijos mokslo žavesys.

XIX a., kaip savita epocha, peržengė chronologines ri-bas. Realiai ji prasidėjo 1789-ųjų Prancūzijos revoliucija, o baigėsi Pirmuoju pasauliniu karu – 1918-aisiais. Lietuvos istorijoje šios ribos taip pat žymėjo svarbius etapus: Abiejų Tautų Respublikos (ATR) egzistavimo pabaiga beveik sutapo su Prancūzijos revoliuciniais karais, o išsivadavimo ir nepri-klausomos Lietuvos valstybės atkūrimo viltys – su Pirmuoju

pasauliniu karu. Tad ir monografijos tyrimo chronologinės ribos pranoksta faktines XIX a. ribas ir apima laikotarpį nuo istoriškai paveiktos Vilniaus vyskupijos teritorijos pokyčių iki naujo bažnytinio muzikavimo gūσιο, sietino su tautiškumu. Svarbu suvokti, kad XIX a. nesant savarankiškos Lietuvos valstybės ir tautai dar tik keliaujant į modernią lietuvių, keitėsi ir Lietuvos pavidas, ir jos turinys. Tai buvo laipsniškas procesas ir tikslios baigtinės datos nėra. Apžvelgiant šį netrumpą tarpą matyti, kad aptariamam Lietuvos bažnytinės muzikos istorijos epizodui būdingi pakilimai ir atoslūgiai. Jį veikė ir formavo susiklosčiusios palankios arba priešingai – nepalankios politinės ir kultūrinės situacijos, pavienių asmenų, sugebėjusių inicijuoti bažnytinių kapelų tobulėjimą iki profesionalių aukštumų, veikla, Vakarų Europoje vyravusios tendencijos, repertuaro kaita ir pan.

Knyga apima platų tyrimo lauką, kurį veikė ne tik istorinės aplinkybės, bet ir nuolat kitusios Vilniaus vyskupijos ribos, po įvairias miesto bažnytines kapelas migravę muzikai ir natų rankraščiai. Kai kurie monografijoje aprašomi buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) muzikinio gyvenimo židiniai yra dabartinėje Baltarusijoje, bet anuomet tai buvo bendra geografinė-politinė erdvė. Taip pat autorė neįsipareigojo aptarti visų Vilniaus ar aplinkinio arealo bažnyčių – minimos tik tos, apie kurių kapelų veiklą pirminiuose šaltiniuose buvo kalbama plačiau.

Siekiant užpildyti Lietuvos bažnytinės muzikos istorijos spragas ir pateikti skaitytojams svarbias žinias apie užmarštin nukeliavusius asmenis, šios monografijos *objektu* tapo Vilniaus katedros vokalinė instrumentinė kapela. Įgyvendinant užsibrėžtą *tikslą* – atskleisti įvairiapusę XIX a. Vilniaus katedros kapelos veiklą, personalijas ir repertuarą, monografijoje siekta:

- 1) apžvelgti XIX a. Vilniaus muzikinį gyvenimą, tiesiogiai susijusį su muzikavimu bažnyčiose ir vienuolynuose;
- 2) įvertinti muzikinį ugdymą Vilniaus vyskupijos bažnyčiose ir seminarijoje;
- 3) pristačius pagrindines Lietuvos ir Vilniaus bažnyčių kapelas, išskirti Vilniaus katedroje muzikavusių kolektyvų veiklą;

- 4) apžvelgti bažnyčiose muzikavusių vokalinių instrumentinių kapelų repertuaro sudarymo gaires;
- 5) įvertinti Vilniuje gyvenusio kompozitoriaus Stanisławo Moniuszko (1819–1872) veiklą ir bažnytinius kūrinius;
- 6) aptarti Vilniaus katedros kapelos XIX a. repertuarą ir jo kūrėjus; supažindinti skaitytoją su kompozitorių Florjano Bobrowskio (apie 1779–1846), Adalbertus Wojciecho Dankowskio (apie 1760–po 1814) ir kitų kūryba;
- 7) susisteminti Vilnius katedroje skambėjusius užsienio kompozitorių kūrinius;
- 8) pateikti Vilniaus katedroje dirbusių vokalinės instrumentinės kapelos narių, jų atliekamo repertuaro ir instrumentų sąrašus;
- 9) sudaryti *Vilniaus katedros kapelos XIX a. muzikinių rankraščių teminį katalogą*.

Absoliuti dauguma iki mūsų dienų išlikusių XIX a. bažnytinių dokumentų ir muzikinių rankraščių šiuo metu yra saugomi Lietuvos ir Rusijos valstybiniuose archyvuose, bibliotekų fonduose. Temai svarbios informacijos daugiausia buvo surasta Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių (toliau – LMAVB), Nacionalinės Martyno Mažvydo (toliau – LNMMB) ir Vilniaus universiteto (toliau – VU) bibliotekų rankraščių, retų spaudinių, muzikos skyriuose. Ypač vertinga medžiaga Vilniaus katedros kapelos veiklos analizei yra saugoma Vilniaus kapitulos fonde (LMAVB RS, F43), kuriame, be natų ir kitų vertingų dokumentų, saugomi Kapitulos posėdžių protokolų originalai ir jų juodraščiai.

Pirminiais šaltiniais (rankraštiniais dokumentais ir natomis) pagrįstame tyrime, chronologiškai jungiant ir sisteminant įvairiuose archyvuose išsibarsčiusius duomenis, buvo pasitelkti įprasti naujosios istorijos *tyrimų metodai*: deskriptyvinis (aprašomasis), empirinių duomenų kritinė ir probleminė analizė, apibendrinimas ir interpretavimas. Siekiant atkurti asmenybių biografijas ir apžvelgti jų veiklą bei kūrybą, neapsieita be mikroistorijų. Tekste dėlioiant detales, pamažu ryškėjo ne tik tyrinėjamo kolektyvo veiklos gairės, bet ir

su juo susijusių asmenybių portretai aptariamo laikotarpio socialiniame, kultūriniame ir politiniame kontekstuose. Minėtos metodologinės priegijos leido atlikti atvejo analizę, susitelkiant į Vilniaus katedros kapelą ir jos aplinką.

Knygą sudaro trys teminiai skyriai. Pirmame apžvelgiamas XIX a. muzikinis Vilnius, šio miesto vyskupija, parapijos, bažnyčios ir vienuolynai, prie jų ir seminarijos plėtotas muzikinis ugdymas. Antrame skyriuje pagrindinis dėmesys skiriamas muzikavimui bažnyčiose: aptariamos žymiausios bažnytinės kapelos, Vilniaus katedra ir joje muzikavę kolektyvai, bažnytinių kapelų repertuaras, iškilaus kompozitoriaus Moniuszko gyvenimas ir jo sakraliniai kūriniai, sukurti gyvenant Vilniuje. Trečiame skyriuje kalbama apie Vilniaus katedros kapelos repertuarą ir jo kūrėjus, pradedant vietiniais kompozitoriais mėgėjais, kapelos nariais ir baigiant Bobrowskio, Dankowskio, užsienio šalių kompozitorių muzika. Papildy muose – kapelų narių, instrumentų, natų sąrašai, sudaryti remiantis pirminiais šaltiniais. Knygos priedo *Vilniaus katedros kapelos XIX a. muzikinių rankraščių teminis katalogas* tikslas – pristatyti Vilniaus katedros kapelai priklausiusius ir iki mūsų laikų išlikusius muzikos kūrinių rankraščius.

Nelietuviški asmenvardžiai monografijoje gramatinami arba rašomi atsižvelgiant į *Visuotinės lietuvių enciklopedijos* rekomendacijas (nors ne visada su jomis norėčiau sutikti); pirmąkart minint asmenį, greta pateikiamos jo gyvenimo datos, išskyrus tuos atvejus, kai jos nežinomos. Galbūt ateityje kam nors pavyks jas išsiaiškinti.